

Muhamed Arnaut

LINGVOSTILISTIČKE KARAKTERISTIKE JEZIKA MUHAMEDA SEIDA SERDAREVIĆA

Abstract

Ovaj rad je skroman doprinos rasvjetljavanju jezičkog izraza Muhameda Seida Serdarevića, jedne markantne intelektualne ličnosti iz vremena austrougarskog perioda, koji je svojim suptilnim lingvostilističkim postupcima dao vidljiv doprinos standardizaciji bosanskoga jezika, osobito u tekstovima publicističkoga karaktera.

1. U razvoju bosanskoga jezika veoma značajno mjesto zauzima austrougarski period, koji je u Bosni i Hercegovini specifičan po mnogo čemu. Između ostalog jezički izraz Bošnjaka tada doživljava preobražaj, pa čak i sudbonosni zaokret koji je vidljiv u pokušajima sjedinjavanja kultura Istoka i Zapada, odnosno u transformaciji alhamijado izraza i književnog izraza na orijentalnim jezicima i manifestaciji izvornog narodnog govorenja baziranog na tradicionalnim starobosanskim vrijednostima. Tome su posebno doprinijele znamenite ličnosti kao što su Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak, Safvet-beg Bašagić, Edhem Mulabdić, Muhamed Seid Serdarević i drugi.

2. Muhamed Seid Serdarević je rođen, živio i preselio na Ahiret u tom prelomnom periodu bosanske i bošnjačke kulture (1882-1918). Kao veoma markantna intelektualna ličnost, snažnoga karaktera i morala, on donosi novi humanokulturološki i prosvjetiteljski duh, svjetonazor i novine. Što je mislio, zapisao je bosanskim jezikom, jednostavnim kazivanjem naroda svoga, govorenjem zemlje Bosne. Knjige vjerske piše jezikom koji je razumljiv narodu. U publicističkim tekstovima sadržaji su također bliski narodu, pisani su tadašnjim standarnim književnim jezikom Bošnjaka, u kojem je Seid, između ostalog, kreirao svoj prepoznatljivi lingvostilistički model jezičkog izraza. Taj izraz ima

svoju funkcionalnu vrijednost jer omogućava da čitalac razumijeva i prihvata Seidov govor istine, lingvistički i stilski dotjeran, prijemčiv i sadržajan.

3. Kao savremeni edukator (pedagog i metodičar) u svoje vrijeme, pronicljiv i vizionarskoga osjetila, naslućujući vremena koja dolaze u Bosnu, Seid je, zahvaljujući svojoj inteligenciji i marljivosti, pisao publicističke radove, koji su u to vrijeme bili značajan izvor za obrazovanje i odgajanje mladih generacija.

4. Tadašnji mediji bili su listovi i časopisi u kojima su štampani književni i publicistički radovi pisaca. Prvi publicistički radovi Muhameda Seida Serdarevića osvanuli su prije jednog stoljeća na stranicama *Behara*, najčitanijeg lista Bošnjaka u to vrijeme.

5. U ovom radu će biti riječi o tekstu Seidove *Kratke povijesti Islama*, koja je izlazila u nastavcima (26 nastavaka), kao i tekstu pod nazivom *Muslihuddin šejh Sadija* (3 nastavka). Primjerima iz ova dva teksta ilustrirat će se Seidov model jezičkog izraza, i to na nivou lingvostilističkih postupaka, kojima on prezentira činjenice iz povijesti Islama (tekst historijskog karaktera), ili slikanje portreta filozofa i pjesnika Sadija (esejističko modeliranje).

5.1. U *Kratkoj povijesti Islama* dat je osvrt „na Božije poslanike, bar one, koji su poimence u Kur'anu spomenuti“ (MSS:VI, 4). Riječ je o slijedećim pejsamberima: Adem, Šit, Idris, Nuh, Hud, Salih, Ibrahim, Lut, Ismail, Ishak, Jakub, Jusuf, Ejjub, Zulkijfl, Šuajb, Musa, Harun, Juša', Išmevil (Šimevil), Davud, Sulejman, Il-jas, El-jesa', Junus, Eš'ija, Eremija, Uzejr, Danijal, Zekjerijja, Jahja, Isa, Muhammed.

6. Historijski tekst uokviren je u Seidov odnjevovan pripovjedački oblik kazivanja. Rečenice se nižu kao niske bisera u jednom dinamično intoniranom diskursu. Tekst je jednostavan i razumljiv, rečenica jasna i precizna, semantički snažna i stilski markirana.

Primjeri rečenica:

Mijenjanje svijeta dokazuje nam njegov postanak. Bilo je dakle nekad kad nije bilo svijeta, niti išta, što danas u njemu postoji. Vrijeme – ako se može tako reći – prije postanka svijeta jest neizmjereno i bezgranično, ono je bilo pusto, u njem nije bilo ništa od stvorenja. Nu i tada je Svemogući Bog opstojao, od uvijek je u svojoj veličini bivstvovao i danas bivstvuje i uvijek će

bivstvovati i to bez ikakve i najmanje promjene kako bitne tako slučajne. Dakle nikad se nije zbilo, nit će se ikad zbiti ni najmanja promjena nit u njegovom uzvišenom biću (zatu), nit u njegovim uzvišenim svojstvima (sifatima). (VI, 1)

Stari su Arabi bili veoma slavohlepni i častoljubivi i ponosni. Svaki je pojedinac i svako pleme nastojalo, da mu se pronosi glas svijetom, da bude čuven, slavan i poštivan, te su se stoga takmili, ko će više uraditi dobrih, i velikih, zamašnih djela. (VI, 273)

Sve po Bogu objavljene vjere, za koje rekosmo, da su u glavnim svojim principima jednake, razlikuju se jedino u svojim ograncima u činima bogoslužja, načinu njihova obavljanja, spoljašnjim dužnostima i zabranama, a stablo im je jedno. (VI, 3)

Osnovao je izvrsnu, uzoritu državu, koja, dokle god joj kasniji kormilaši igjahu stopama osnivača i upravljahu njome po primjeru njegovu, napredovaše uvijek munjevitom brzinom, protezaše granice na sve strane, osim toga bijaše to kolijevka spokojsva, mira i blaženstva, jer osim uzvišenih propisa o samoj vjeri, Islam zadužuje svoje sljedbenike da uče, da znanje traže, pa makar i u Kini. (VII, 29)

Islam zapovjeda svom vjerniku, da radi za ovaj svijet kao da će uvijek živjeti, a da radi opet za onaj drugi svijet kao da će sjutra umrijeti. (VII, 30)

7. Zamjena za rečenicu kao leksičkostilističko sredstvo prisutna je u Serdarevićevom tekstu. U modeliranju složene rečenice prisutna je upotreba glagolskih priloga koji se javljaju kao zamjena za cijelu rečenicu. I glagolski prilog prošli i glagolski prilog sadašnji javljaju se umjesto rečenice. Ovim glagolskim oblicima Seid postiže osobite stilističke efekte.

7.1. Glagolski prilog prošli kao zamjena za rečenicu:

To je trajalo neko vrijeme, dok jednom Džibrili-emin sa nekoliko još meleća *svrativši* se Ibrahimu al. te *kazavši* mu, što će biti s Lutovim narodom, dogju Lutu u likovima ljudskim i navijeste mu pogibelj i propast njegova naroda, te mu reknu, da na izmaku noći izagje iz grada *povedavši* svoju čeljad osim žene – jer je i ona spadala megju nevjernike, te i nju mora ista sudbina zadesiti. (VI, 66)

(prisutni su i stilski markirani izrazi: *likovima ljudskim* – ljudskim likovima, *navijeste* – nagovijeste, *pogibelj* – pogibija)

Tako im rekne, a ovamo opet zapovjedi svojim slugama, da im novce, koje su dali za žito, podmuč metnu u toware, čime da ih primami, da opet dogju, *povedavši* sa sobom i Benjamina. (VI, 98)

(izražena su i stilski markirana sredstva: stilski jekavizam *zapovjedi*, leksema *podmuč* – potajno, krišom)

Ona ga uzme te *odnesavši* ga u dvor, otvori ga i iz njega izvadi dijete. (VI, 11)

Saznavši Musa za to, pobjegne iz Misira i ode pravo k Medjenu (Madijanu), koji ne bijaše pod vlasti Firaonovom. (VI, 129)

Gordi Firaon, *začudivši se* pozivanju dvojice braće u novu vjeru, obaspe poglavito Musa-a ukorima i *pripomenuvši* ono njegovo ubijstvo, istakne mu njegovu tobožnju nezahvalnost naprama njegovom odgoju. (VI, 130)

Tada El-jesa', *uspravivši se* u narodu, zapremi mjesto h. Il-jasovo: stane narod savjetovati i opominjati. (VI, 148)

Za to su stali na Merjemu nabacivati klevetam i *prihvativši* za kamenje htjeli da je ubiju, na što ona, rukom im doznačivši, rekne, da pitaju novo-rođeno diete u kolijevci. (VI, 179)

Došavši tamo smeteni i zaneseni pohlepnošću za ubijstvom h. Isa-ovim, mjesto njega uhvate izdajnika Judu, koji im se pričinio i zbilja mislili od njega, da je h. Isa, te pogube ga, *razapevši* ga na križ. (VI, 194)

Došav tamo, vidi, da ono, što je svijetlilo, nije vatra, nego da iz zelena drveta – vele: iz kupine – bije kao plamen svjetlo, koje se je proteglo do neba. (VI, 130)

7.1.1. Seid veoma često upotrebljava glagolski prilog prošli *začuvši*, koji je veoma ekspresivan i značenjski sapet:

Mati Musa-ova *začuvši*, da joj je dijete došlo u ruke Firaunu, pošalje sestru, da uhodi Firaunov dvor, te da vidi, što će joj od djeteta biti. (VI, 115)

Kibtija *začuvši* ove njegove riječi, ode Firaonu, koji odmah naredi, da se Musa traži. (VI, 129)

Začuvši za to Ebrehe, rasrdi se i zavjetuje, da će Kjabu razurvati, te da za to spremi u Mekku jedan dio svoje vojske. (VI, 242)

Začuvši za to Abdul-Muttalib, ode pravo k Ebrehi, te na pitanje njegovo: „Za što si došao?“ odgovori, da je došao iskati svoje deve. (VI, 242)

Začuvši on, da su Muslimani krenuli protiv njija, brže bolje spremi nekoliko ljudi u Mekku i zatraži, da im iz Mekke stigne pomoć, a sam se s karavanom nekako provuče preko Bedra. (VI, 321)

Alejhiselam **začuvši** za to, sabere oko sebe ashabe, da s njima kroz to vijeća i zapita za njihovo mišljenje, što će i kako će uraditi, da suzbiju navalu neprijatelja. (VI, 337)

Začuvši Šurahbil, da je muslimanska vojska krenula protiv njega zatraži pomoći od Kajsara (bizantinskog cara). (VI, 354)

Pod starost **začuvši** za glasovitog pjesnika i mističara emiri Husrevi Dehleviju, koji se bijaše u ono vrijeme proslavio i veliki glas i ugled stekao, ode naročito i s njime je muša'aru (natpjevavanje) činio. (VI, 15o)

(karakteristike: glagol na kraju rečenice, dekomponovani predikat, zamjena za rečenicu – tekst o Sadiju)

7.2. Glagolski prilog sadašnji stilski je markiran:

To se ništa ne može znati pomoću malenog uma i slabog razuma i s toga su – veli jedan učenjak, narodi, **basajući** u tmni neznanja i **lutajući** u sumračju krivog spoznavanja, padali u bludnju, **ne znajući** kakava veza i kakvi odnošaji postoje izmegju stvora i Stvoritelja. (VI, 2)

(stilске karakteristike: *s toga* – zbog toga, *basati*, lekseme *sumračje*, *odnošaji* – *stvor* i *Stvoritelj*)

U to vrijeme nad Israilcima **vladajući** Herodes Antipater, **htijući** vjenčati se sa svojom bratičnom – što je bilo dopušteno šeriatom h. Musa-ovim – zovne h. Jahja-a, da mu obavi to vjenčanje. (VI, 177)

Osim toga u Hidžazu **stanujuće** pleme Kurejš, pošto je vuklo lozu od Ismaila, imalo je ugled kod svih arapskih plemena. (VI, 274)

8. Red riječi kao stilsko izražajno sredstvo veoma je uočljivo. Muhamed Seid Serdarević modelira rečenicu u duhu narodnog pripovjedača. Njegov publicističko-epski oblika kazivanja ima i svoju specifičnu jezičku strukturu koja je bliska običnom čovjeku. Rečenica oblikovana s takvom funkcijom ima i svoj red riječi koji je nešto drugačiji u odnosu na današnji standard. U ovom Seidovom tvorenju stilskog izraza dolazi do snažnog ekspresivnog dojma rečenica koja ima pomjeren glagolski oblik na kraj, objekat je ispred predikata, atribut iza imenice, dekomponovani predikat.

8.1. Da vidimo primjere kada je glagol pomjeren na kraj rečenice:

Islam nije u protuslovlju s ostalim današnjim vjerama s toga, što je on tobože skučen, nego s toga što *su se* ove od onog pravog vjerovanja, zajedničkog megju svima božijim poslanicima, *udaljile*. (VI, 4)

(ostale stilske osobine: *protuslovlje*, *s toga*, dekomponovani predikat)

Adem je tamo došao i s Havvom *se našao*. (VI, 18)

Isto *se* tako i noviji svjetski historičari u tom posve *razilaze*. (VI, 18)

H. Adem i njegovi potomci *stanovahu* ondje, gdje je danas Mekka i njezina okolina, dakle u Aziji, a za to nam je dokazom to, što se zna, da *je* h. Havva u Džidi *sahranjena*, a i za Adema *se govori*, da *je* u blizini Mekke u velikoj jami Ebu-Kubejs planine *sahranjen*. (VI, 18)

(stilski oblik instrumentala: *dokazom*)

Islam zapovjeda svom vjerniku, da radi za ovaj svijet kao da *će* uvijek *živjeti*, a da radi opet za onaj drugi svijet kao da *će* sutra *umrijeti*. (VII, 30)

(stilski jekavizam: *zapovjeda*)

Za tim im Svemogućí zastavi kišu, te im velika suša *zavlada*, i žene učini nerotkama, te nikako djece *nijesu ragjale*. (VI, 34)

Planine *su vrtili i prokopavali*, kamenje *dubli i iskopavali* i vrlo dobre tvrde i nesrušive zidane kuće i ostale zgrade *gradili*. (VI, 49)

(stilizirani izrazi: objekat na prvom mjestu, izraz *nesrušive zidane kuće*)

Braća mu, *videći*, da ga otac iz dana u dan sve više *voli*, strašno mu zavide i *počnu se zdogovarati*, kakvu bi splotku spleli, da ga od oca *rastave*. (VI, 82)

Otac, *znajući* što taj njegov san *navještava*, rekne mu, da to svojoj braći *ne kazuje*, da mu ne bi zavidili i kakvu urotu protiv njega *skovali*. (VI, 82)

(stilska osobenost: glagolski prilog sadašnji kao zamjena za rečenicu)

Htijući vatru naložiti, da *se* on i čeljad mu *ogriju*, zakresao je u kremen, ali *nije* mogao iskre *pustiti*. (VI, 129)

(markirana stilsko sredstvo: glagolski prilog sadašnji, slavenski genitiv)

U rečeni dan pohrli sva svjetina iz Misira na određeno mjesto, gdje se i svi sihirbazi, a i dva brata: Musa i Haruna, *dovedu*. (VI, 130)

(markirani izrazi: *rečeni*, *svjetina*)

Bili su tako osvetljivi, da bi za jednu, recimo, osobu izginula cijela porodica, pa i cijelo pleme, i tako *bi se* neizmijerna ljudska krv *prolila*. (VI, 273)

(stilski markirana leksema: *osvetljivi* – osvetoljubivi)

Što vrijedi carevanje kojemu će najposlije konac *doći*?

(stilizirana pozicija: objekat ispred predikata)

8.2. Direktni objekat ispred predikata:

Iz ovoga se vidi, da je zadaća poslanika božijih ta, da svijetu kazuju kako će *Boga* spoznavati i vjerovati i što Mu smiju pridavati, a što ne. (VI, 3)

(stilska pozicija atributa: *poslanika božijih*, S-A)

... morali su mnogo više *zećat* davati. (VI, 4)

Adema Bog metnu u džennet (raj), da ondje živi i svoj život u bezbrizi provodi. (VI, 17)

Mrtvo tijelo Resulullahovo zamotano u vlastito svoje odijelo kupali su h. Alija, h. Abbas, sinovi mu: Fadl i Hussem, Usame i Šekran. (VII, 18)

Nije tražio, da mu se *čast* odaje, ne bi dao, da se ispred njeg ustaje, a kad bi gdje došao, *sio* bi odmah ondje, gdje bi našao prvo mjesto prazno, nije htio prolaziti u pročelje. (VII, 31)

(stilske osobine: *sio* – stilski ikavizam, *mjesto prazno*, S-A)

Sunnetiti se, brijati se, *brkove* podrezivati, *misvać* upotrebljavati, *nokte* rezati, *goste* primati i dočekivati – to je sve od Ibrahim alejhiselamovih ustanova (sunneti). (VI, 51)

(stilski leksema: *ustanova* – sunneta, kontakti sinonim)

Običaj je imao sve preko dan postiti. (VI, 147)

8.3. Indirektni objekat ispred predikata:

... jer je volio *sirotinji* dijeliti ... (VII, 31)

8.4. Stilsku vrijednost imaju Seidove sintagme u kojima je atribut iza imenice:

Izraelićani nijesu mogli obavljati molitava *božijih* ... (VI, 4)

Ljenčarenje i ljudi *lijeni* su predmetom strogog osuđivanja *islamskog*. (VII, 30)

(stilski markirane sintagme: *su predmetom*, instrumental dopune bez *bili*)

U društvu *njegovu* se nije smjelo rastresati o tugjim mahanama i sramotama ...

(VII, 31)

... u državnim žitnicama *misirskim* ... (VI, 97)

Tako se je država sinova *Israilovih* raspala u dvije države ... (VI, 148)

Prilikom gradnje svetog hrama i popravljanja tvrgjava *jerusalimskih* ... (VI, 163)

... koja se bijahu uvukla u vjeru židovsku (jehudijsku) ... (VI, 163)

Jedno od nevaljalih svojstava *njihovih* ... (VI, 274)

Na svim stanicama *hadžskim* stajali su i bacali kamenje (redžm). (VI, 274)

... život *Alejhiselamov* ... (VI, 290)

... išao je s trgovinom *njezinom* u Šam ... (VI, 290)

Iz Šama se je vraćala jedna velika karavana *mećanska* ... (VI, 321)

Islam je čovjeku smrtniku inače besmrtnu dušu dao sve savjete i uputstva za vječno blagostanje *njegovo*, blagostanje na onom drugom vječnom (vječnom) svijetu kamo će čovjek dospjeti poslije smrti *njegova* tijela. (VI, 30)

9. Padežni oblici također su stilski markirana izražajna sredstva. Seid je dobro poznao jezički standard svoga vremena. Pošto je u publicističkim radovima imao na umu činjenicu da tekstove piše za široki krug čitalaca, on je u svom jezičkom izrazu upotrebljavao i određena stilsko sredstva, koja su bila osobina i literarne tradicije i epskoga kazivanja. Tako je on, pored neuobičajenoga reda riječi u rečenici, pomicanje objekta i atributa sa njihovih mjesta na stilski markirane pozicije, često posezao i za upotrebom stilski ekspresivnijih padežnih oblika, osobito genitiva, dativa i instrumentala.

9.1. Različitim formama genitiva Seid ostvaruje stilski markirane izraze.

9.1.1. Genitiv uz odrične prijelazne glagole (slavenski genitiv) za označavanje adverbijalnog značenja javlja se u Seidovom tekstu, mada je u određenim pozicijama moguć i njegov noviji sinonimski oblik u formi akuzativa. Naprimjer:

Htijući vatru naložiti, da se i on i čeljad mu ogriju, zakresao je u kremen, ali nije mogao *iskre* pustiti. (VI, 129)

Ja sam mislio, da si Ti, kao upravitelj ovoga grada (Mekke), došao moliti me za to, da ne rušim *Kjabe* ... (VI, 242)

9.1.2. Očekivali bismo da u izražavanju namjere bude upotrijebljen prijedlog **radi** uz genitivni oblik imenice, međutim, Seid nas iznenadi upotrebom neobične i ekspresivnije sintagme **u namjeri**, koja cijeloj konstrukciji donosi izrazitu stilsku markiranost:

U 10. god. po hidžr. proglasi Alejhislam svijetu, da će hodočastiti u Mekku u namjeri hadždža. (VI, 371)

9.1.3. Genitiv porijekla upotrijebljen je da se izrazi porijeklo kao osobina, u sintagmi kongruiraju imenica i atribut uz prisustvo prijedloga **od**:

Taj poslanik, kog im je Bog spremio, bijaše Hud (alejhisselam) sin Šalehov od Ademova plemena. (VI, 35)

9.1.4. Genitivnom sintagmom s prijedlogom **od** Seid izražava uzrok zadovoljstva subjekta:

... jer za nju je rečeno u Kur'anu: Bog je bio zadovoljan od vjernika kad ti pod drvetom polagahu ruke u znak zavjere za vjernost i pokornost... (VI, 338)

(zavjera – vjernost)

9.1.5. Značenje vremena može se iskazati sinonimskim oblicima genitiva, akuzativa ili instrumentala. Međutim, Seid zna upotrijebiti genitivni oblik sa prijedlogom **za**, što ima uočljivu ekspresivnu stilsku obojenost:

Za vremena svog vladanja sedmične je svoje danove razdijelio ... (VI, 147)

(stilski markirana sredstva:glagol na kraju, razdvojena sintagma)

9.1.6. Genitiv s prijedlog **s** upotrijebljen je u značenju uzroka (zbog) i ima stilsku vrijednost:

S ovoga svega neki ga poistovjećuju s egipatskim Hermesom, mudracem inače bajoslovnim, kom stari Egipćani (Misirci) i Grci pripisivahu izum i začetništvo gore pomenutih kao i još nekih drugih znanosti. (VI, 19)

Eto s toga je bio dosadio život svjema narodima, koji življahu u zemljama što su pod Rimljanima. (VI, 179)

Kad je Musa tamo došao i ispričao mu sve, što se zbilo, s čega je iz Misira pobjegao, Šuajb ga uslobodi, kazav mu, da se Firaonova vlast ne proteže na Medjen. (VI, 129)

Pomenuti poslanik Amr imao je još jednu zadaću, a to je da poišće od Nedžašije u Abisiniji naseljene Muslimane, da se vrate natrag i da vjenča za Alejhisselama Ebu-Sufjanovu kćer Ummi Habibu, koja je ostala u Islamu i nakon seobe u Habeš, pošto se je pokrstio prijašnji joj muž Abdullah 'bn Džahr, *s čega se je morao brak rastaviti*. (VI, 353)

(markiranost izraza za + genitiv u značenju namjene: *vjenča za Alejhisselama*, stilski oblik dativa *joj*, glagol na kraju)

9.2. Posesivnim dativom Seid iskazuje pripadnost krojeći tako jednu markiranu sintagmu sa atributskom funkcijom:

Ishak se rodio trinaest godina nakon Ismailova rođenja, a otac *mu* Ibrahim bijaše u starosti od 100 godina; materi *mu* pak Sari bijaše tada 90 godina. (VI, 67)

U dajidže *mu* Labana bijahu dvije šćeri: starija Lija i mlagja Rehila (Rahila). (VI, 81)

Za to je u braće *mu* iščezao i najmanji tračak nade, da je živ; ... (VI, 99)

Brat *mu* pak Harun al. preminuo je prije njega na jedanaest mjeseci. (VI, 132)

(genitivni oblik u značenju vremena: *na jedanaest mjeseci*)

Vladao je kao i otac *mu* punih 40 godina. (VI, 147)

Na njegovo je mjesto sio dvadesetogodišnji *mu* sin h. Sulejman al. (VI, 147) Svemogućí *mu* je dao i pejgamberluk, te je i kao otac *mu* bio vladar i pejgamber. (VI, 147) Iza h. Davudove smrti sin *mu* h. Sulejman sjede na prijesto. (VI, 147)

(stilski oblik aorista: *sjede*)

... raspitivao narod za vladara *im* Davuda u namjeri, ... (VI, 147)

Malo prije nego se je oženio Hadidžom išao je s trgovinom njezinom u Šam u društvu s robom *joj* Mejseretom. (VI, 290)

9.3. Neobična je Seidova upotreba instrumentala kao dijela predikata, što čini predikatsku sintagmu zaista neobičnom i stilski markiranom. Ovaj predikativni instrumental javlja se kao dopuna pojedinim glagolima.

9.3.1. Biti + instrumental

Idrisa je pak Svemogućí tim obdario, da mu to bude *mudžizom* (čudom, dokazom, da je božiji poslanik). (VI, 19)

Tom je Firaonovom nečovječnom djelu bilo *povodom* još i to, što su mu neki vračari na temelju njegova nekakva sna i

astrolozi (munedžimi) prorekli, da će se na skoro od Israilovića roditi jedno dijete, koje će biti *uzrokom* njegovoj propasti. (VI, 115)

To mu je dvoje Svemogući dao kao dvije mu'džize (čuda), koje će mu biti *svjedokom*, da je Božiji poslanik. (VI, 130)

To je bilo *uzrokom*, da ga je Hadidža još više zavoljela, čiji je posljedak bio to, da su se poslije vjenčali. (VI, 290)

Tude se još i sad vidi oborina jednog velikog dvora zvanog „Ivani Kiswa“ (Kiswaova palača, dvor), koji je bio prije Islama tako megjen, ukrašen i divan, da je bio *predmetom* stare perzijske pjesme. (VI, 289) U 35. godini potakne Kurejševiče, da poprave odnosno da na novo podignu Kjabu, koja je bila najprije *požarom*, a kasnije i *poplavom* poharana. (VI, 290)

9.3.2. Učiniti + instrumental

Poslije kad je Konstantin učinio Bizant (Carigrad) svojoj *prijestonicom*, to je bilo *uzrokom*, da su se i kršćani po vjeroispovijesti za uvijek razdijelili u dva velika tabora ... (VI, 195)

9.3.3. Ostati + instrumental

Kako smo prije rekli Juša' al. je ostao *namjesnikom* h. Musaovim, starješinom Israilovića. (VI, 145)

9.3.4. Postati + instrumental

Hazreti Adem pred svoju smrt Šita je postavio *starješinom* i *upraviteljem* nad svojom porodicom, a kad je Adem preminuo, Bog mu (Šitu) dade *pejgamberluk* i posla mu pedeset suhufa (listova). (VI, 18)

U to vrijeme Musa al. postavi svojim *namjesnikom* Juša'a, preda upravu nad Israilovićima, a on se preseli u vječni svijet (2207 god. prije hidžr.). (VI, 132)

9.3.5. Spremiti + instrumental

Hazreti Adema je Bog dž.š. spremio *pejgamberom* njegovu potomstvu i zapovjedio mu, da ljudstvu saopći pravu vjeru u Boga, pa u to ime dato mu je deset listova (suhufa). (VI, 18)

(objekat ispred predikata: Adema, zapovjedio- stilski jekavizam, k.s. listova)

Svemogući Bog spremi s toga ljudstvu Idrisa *pejgamberom*, da ih zove k pravom putu, da se mahnju onih nevaljalosti, za koje su prihvatili. (VI, 19)

9.3.6. Prelaziti + instrumental

Te znanosti, koje su od Idrisa potekle, prelazile su *baštinom* s jednih na druge, dok su napokon doprle do Egipćana,

koje moderna povijest naziva prvi prosvijećenim narodom. (VI, 19)

9.3.7. Seidova rečenica sadrži instrumentalni oblik lične povratne zamjenice za svako lice:

... iz čega čovjek dogje do toga uvjerenja, da se prava istina, koja je inače jedna, ne može samo *sobom* dokučiti. (VI, 3)

Svojoj družini, koja bi mu došla u posjete, često bi puta *sobom* služio ... (VII, 31)

Musa-u se sažali na njih, te im odmah *sobom* stoku napoji. (VI, 129)

Bivši vladar, gradio je *sobom* pancijere, od čega bi prehranjivao sebe i svoju čeljad. (VI, 147)

Bio je savršeni lirik, te su mu pjesme i uopće stihovi tako nježni, tako čuvstveni, da čitatelj *sobom* osjeća, *sobom* čuvstvuje. (VII, 167)

... te su *s toga* oni uzvišeni i opet uzvišeni i uvijek uzvišeni – ako sami *sobom* ne pogaze ... (VI, 185)

10. Glagolski oblici kao stilski markirana izražajna sredstva prisutna su u Seidovom kazivanju, osobito u tekstovima historijskoga karaktera.

10.1. U historijskom pripovijedanju istine o Islamu Seid je upotrijebio imperfekat, glagolski oblik koji je izrazito stilski markiran:

ne bijaše

Prije Adema al. na zemlji od ljudstva niko *ne bijaše*; on je prvi čovjek i od njega potječe cijelo ljudstvo. (VI, 17)

pripisivahu

... Grci *pripisivahu* izum ... (VI, 19)

zatiskivahu, pokrивahu se, ustrajahu (ustrajahu), *se pokazaše* (se pokazahu)

Kad god sam ih zvao da se pokaju, da bi im Ti mogao oprostiti, *zatiskivahu* uši svojim prstima, da me ne čuju, a *pokrивahu se* svojim odijelom, da me ne vide; neukrotivo *ustrajahu* u svojoj zabludi i strašno *se pokazaše* oholim i gordim naprama meni. (VI, 34)

prizivaše

... kojega nedavno *prizivaše* ... (VI, 34)

bijahu

Taj narod *bijahu* ljudi radini i vješti osobito u gragjevinama, te su oni krajevi njihovim nastojanjem i radom postali prosvijećeni i živahni ... (VI, 35)

bijaše

Taj poslanik, kog im je Bog spremio, *bijaše* Hud (alejhisselam) sin Šalehov od Ademova plemena. (VI, 35) (od +genitiv)

bijaše, obitavaše

Između Šama i Ilidžaza *bijaše* jedno mjesto zvano Hidžr, a u njemu *obitavaše* narod Šemud (Temugjani) ... (VI, 49)

štovahu

Kjen'anovci ga vrlo *štovahu* ... (VI, 51)

obitavahu

U to vrijeme u okolini Mekke *obitavahu* džurhumska plemena, s kojima se je Ismail upoznao, svikao i mnogo sastajao, a napokon se od njih i oženio te mu se rodilo dvanaestero djece. (VI, 66)

stanovahu

... koji *stanovahu* u krajevima oko Šama. (VI, 66)

služaše

Jakub na to pristane i ravnih šest godina *služaše*. (VI, 81)

izgledahu

Izraelci u njihovim rukama *izgledahu* zarobljenici. (VI, 100)

govorahu

Njegovi dušmani *govorahu* : Lahko je Ejjubu obavljati sve čino**v**e bogoslužja i biti krijepostan, jer mu je Bog dao silno imanje, mno**ž**inu djece i zadruga, te potpuno zdravlje i spokojstvo. (VI, 113)

bijahu, bijahu

Narod Šuajbov *bijahu* ljudi idolopoklonici, varalice, ubojice i razbojnici. Osobito *bijahu* znameniti u kupo – prodaji i krivim mjer**e**njem. (VI, 114)

vladahu

... koji *vladahu* u Jerusalimu. (VI, 149)

cijenjaše

Israilci pod zaštitom iranskog (perzijskog) vladara Kira (Ki Husrev), koji u veliko *cijenjaše* poglavito h. Danijala a.s. megju Israelcima, izbave iz ropstva. (VI, 163)

smatrahu

Počelo se već megju njima klanjati kumiru Jupiteru, kojeg Grci *smatrahu* bogom bogova. (VI, 163)

vjerovahu, bijahu

Jehudije *vjerovahu*, da će od njihovih stričevića doći jedan veliki pejgamber, koji će ih izbaviti iz onog bijednog stanja, u koje *bijahu* doprli. (VI, 178)

obitovahu

Oni, koji *obitovahu* u Evropi, ostali su potlačeni i poniženi. (VI, 178)

ne ubrajahu, ne bijahu

Oni zbog svoje gordosti i oholosti nikako *ne ubrajahu* u ljude one svoje potčinjene narode, koji *ne bijahu* Rimljani. (VI, 179)

iščekivahu

Israilci *iščekivahu* jednog novog pejgambera, koji će ih izbaviti iz teških muka i silnih nevolja, u koje su bili doprli. (VI, 179)

uzimaše (uzimahu), *smatrahu*, *bijaše* (bijahu)

Carevi, koji *uzimaše* (uzimahu) svašto za sredstvo, da se dočepaju svjetskog imetka, i koji *smatrahu* sebi za dužnost zabavljati svijet poglavito Rimljane, kojima jedina zabava *bijaše* (bijahu): prolijevanje ljudske krvi, uhvati kršćanstvo za priliku, kako da svijet globe i nevine smiču. (VI194)

zvahu

Ali svi stari narodi kao i Israilci ne samo što nijesu postupali i vladali se po šeriatskim propisima, nego su još i mučili, vrijeđali i zlostavljali one velike ljude Božije, koji ih *zvahu* na pravi put. (VI, 209) Ljude Božije – Božije ljude

bijaše, dolazaše (dolazahu), *klanjaše se* (klanjahu se)

Božiji hram Kjaba *bijaše* puna idola; svijet, koji *dolazaše* (dolazahu) tude hodočastiti, *klanjaše se* (klanjahu se) u jednu ruku i idolima. (VI, 210)

bijahu, življahu, lutahu

Neki stanovnici Arabije – Arabi – prije Islama *bijahu* nastanjeni stalno po gradovima i selima, a neki opet *življahu* kao nomadi, te *lutahu* po pustinjama. (VI, 225)

uživahu, stanovahu, držahu, bijahu, govorahu, (VI, 226)

uživahu, bijaše (bijahu)

Njihov duh kretao se samo po beskrajnoj pustinji, oni *uživahu* u toj beskrajnosti to im *bijaše* (bijahu) svagdanja potreba i zabava. (VI, 226)

ležahu

...podigne jedan veliki zid ... u dužini od jednog sahata megju dvjema planinama, koje *ležahu* blizu grada. (VI, 227)

stanovahu

Pozvao je Arabe i Rimljane, koji *stanovahu* u Šamu, da mu se pokore što oni učine.

(VI, 257)

se nalazahu, se zvahu

Hubel je bio najveći izmegju 360 kumira, koji *se nalazahu* u Kjabi. Na Safi i Mervi su bila dva, koja *se zvahu* Usaf i Naila. (VI, 274)

obožavahu

Bilo je megju Arabima i onih, koji su ispovijedali židovsku, a i kršćansku vjeru, kao i onih, koji *obožavahu* zvijezde (Sabejci). (VI, 274)

bijahu, preporučavahu, čuvahu, ne mogaše (ne mogahu), *ne dopuštavaše* (ne dopuštavahu)

Obe ove vjere *bijahu* za potištene i potlačene narode, te im *preporučavahu* skrajnju strpljivost i samoprijegor. A Arabi, koji uvijek *bijahu* u okrilju slobode i *čuvahu* svoju samostalnost, *ne bijahu* potlačeni, *ne mogaše* se odati skrajnjoj poniznosti; to im njihova ćud i narav *ne dopuštavaše*. (VI, 274)

pripovijedahu

Muhammed hoće vas da odvрати od vjere, koju *pripovijedahu* vaši ocevi i djedovi, bogove vam prezire i grdi. (VI, 291)

spremahu

Prilikom zauzeća Mekke mnogi Kurejšije prigrle Islam, a i mnoga druga plemena *spremahu se* da prime Islam što su još od prije s Kurejšijama bili u savezu. (VI, 370)

10.2. U pojedinim rečenicama zastupljeni su oblici imperfekta naporedo sa oblicima aorista:

bijaše, obitavahu – opaziše

Bijaše jedno vrijeme, kad *se opaziše* znaci smutnje i pobune kod Jehudija, koji *obitavahu* u rimskim pokrajinama. (VI, 178)

bijahu – podigne se, osvoji, opustoši, poruši, uništi

Rimski general Julius Sevrus *podigne se* s velikom silom protiv Jerusalima, *osvoji* ga svega i *opustoši* i *poruši* mu prijašnje njegove ostatke što *bijahu* ostali cijeli i zdravi i *uništi* mu i ono malo prosvijećenosti, što je bio zadržao iza pregjašnjeg razorenja. (VI, 178)

bijahu – doprinosiše

U Rimljana *bijahu* još dva svojstva, koja još više *doprinosiše* ljudima poniženost i bijedu. (VI, 178)

vjerovahu – ne mogoše

Jehudije koji *vjerovahu*, da je Svemogući Bog stvorio h. Adema i bez oca i bez matere, *ne mogoše* vjerovati, da je Bog stvorio Isa-a bez oca. (VI, 179)

ne bijaše, stanovahu – ode

Merjema *ne bijaše* sigurna od Jehudija, pa uzevši sa sobom svoje dijete *ode* sa svojim stričevićem Jusufi Nedždžarom (Habibi Nedždžarom) u Misir, gdje *stanovahu* 12 godina. (VI, 193)

vladahu – uvuče se, se oteše

Osim toga demoralizacija i pokvarenost Rimljana, koji *vladahu* polovinom starog svijeta, *uvuče se* brzo i u narode, koji *se oteše* poganstvu, i u šljedbenike Isa pejgambera. (VI, 209)

10.3. U Seidovom tekstu aorist nije tako zastupljen kao imperfekat. Prisutan je puni oblik 3.lica množine *biše*:

... da ga *ne biše* osramotili ... (VI, 65)

... te *biše* tako ljude hvatali ... (VI, 65)

... gdje kad *biše* išli ... (VI, 145)

... gdje kad *biše* skrenuli ... (VI, 145)

Kad god *biše* ovako svoju vjeru zanemarili, ... (VI, 146)

Tako *biše* često put zapali u ropstvo, ... (VI, 146)

10.4. Perfekat je frekventan glagolski oblik i prisutan je u Seidovoj rečenici. Pored toga Seid često upotrijebi nepotpuni oblik perfekta, bez pomoćnog glagola (krnji perfekat). To uvjetuje karakter teksta, kada želi postići stilske efekte naracije, vjernu sliku usmenoga narodnog kazivanja:

Jednom Jusuf – a bilo mu je tada 12 god. – *usnijo* jedan san: da su mu se poklonili jedanaest zvijezda, sunce i mjesec, panuvši na zemlju. (VI, 82)

Često bi se puta preobukao u drugo odijelo *hodao* po gradu pri skupštinama, *raspitivao* narod za vladara im Davuda u

namjeri, da dozna svoju tobožnju mahanu, ako je ima, te da se popravi. (VI, 147)

10.5. Ponekad Seid upotrijebi i oblike imperativa:

Namirisaj je i nagizdaj, da je vodim njezinom svezru i djeverima. (VI, 275)

11. Leksika kao sredstvo lingvostilističkog modeliranja teksta doprinosi da Seidov govor istine dobije na punoći izraza i jasnoći kazivanja, da sadržina bude razumljiva i da čitaoci razumiju priču.

11.1. Pregled selektivnog posmatranja pojedinih leksema pokazuje da je Muhamed Seid Serdarević poznavalac leksike starog bosanskog jezika, standardnih formi leksema, kao i bogatog izvornog narodnog stvaralaštva, te, na drugoj strani, posjeduje znanje orijentalnih jezika i leksiku iz tih jezika, a, također, ništa manje nije vrijedno i njegovo izrazito poznavanje leksičkoga blaga evropskih i slavenskih jezika.

11.2. Pregled stilski markiranih leksema koje upotrebljava Seid:

basati – lutati: **...basajući u tmini neznanja...** (VI, 2)

bezodvlačan: **...oni su zaslužili Božiju bezodvlačnu kaznu...** (VI, 65)

biline – biljke: **...stvari nebesa, zemlju, biline, ribe...** (VI, 1)

bliznica – bliznakinja: **... da se svaki muškarac mora ženiti s nebliznicom, a nipošto s bliznicom ...** (VI, 18)

brodar: **...dobavi brodare iz Foenicije...** (VI, 147)

brodovlje: **...dadne sagraditi brodovlje...** (VI, 147)

cvasti – cvjetati: **...znanost, prosvjeta i kultura cvatu...** (VI, 2)

ćutila – osjećaji: **...ćutila...** (VI, 1)

ćutiti – osjećati: **...da može ćutiti...** (VI, 1)

devansko – devino: **...bilo sve dopušteno jesti osim devanskog mesa...** (VI, 3)

devče – mala deva, mladunče deve: **...a iz nje izagje deva zajedno s devčetom...** (VI, 49)

divota – ljepota: **...a te zgrade mu bijahu mjesta prave divote...** (VI, 257)

drvari – drvosječe: **...da drvari, koji su tuda prolazili, jedu.** (VI, 151)

gorovit – bogat gorama: **Grad Medjen ... je bio gorovit, romantičan, imao je mnogo bašča...** (VI, 114)

greblje – groblje: **...i sahranjen u tamošnjem jednom greblju...** (VI, 99)

haham: ...sina najstarijeg hahama judejskog... (VI, 163)
hurmaski – od hurme: Dušek, na kojem je spavao, bio je od kože, natrpan hurmaskim likom. (VII, 31)
isprvice – isprva, na početku: Alejhisselam je *isprvice* pozivao svijet... (VI, 291)
išavao – išao, ići: Medju tim je Musa *išavao* na goru Turi-Sina i tude dobije najprije deset ploča, koje su sadržavale deset Božijih zapovijedi... (VI, 131)
malica – manjina: Na godine ih je zvao u vjeru Božiju, koju je jedna vrlo neznatna *malica* primila, a drugo sve ostalo u staroj bludnji i bezumlju. (VI, 49)
mudžiza – čudo: ...pokazivao im *mu'džize* (čudesa, nadnaravne pojave)... (VI, 35)
nadajati – dojala: Tako je ona svaki dan dolazila i svoje dijete *nadajala*. (VI, 115)
naučenjak – naučnik: Po pripovijedanju i dokazivanju *naučenjaka*... (VI, 66)
nazivlje – naziva: U sadanjem Tevratu (Pentatevh) se to drvo *nazivlje*: drvetom znanja za dobra i zla. (VI, 17)
nazivlju – nazivaju: ...koje Arabi *nazivlju* „esbat“. (VI, 81)
nerotka – žena koja ne rađa: ...i žene učini *nerotkama*, te nikako nijesu djece ragjale. (VI, 34)
neumrlost – besmrtnost: ...poriču *neumrlost*... (VI, 3)
obijegjen: U isto vrijeme bude *obijegjen* potvorom i klevetom, te je za to prav zdrav strpan u tamnicu. (VI, 82)
očajnost – očaj: ... te dogje do čudna zaključka u čemu pane u neku *očajnost* ... (VI, 243)
odio: On je prvi *odio* Kjabu odjećom. (VI, 241)
oduguljasto: ...lice malo *oduguljasto*... (VII, 31)
opačine: ...sva zla i *opačine* raditi... (VI, 18)
osmješljivo: ...veselo *osmješljivo* lice... (VII, 31)
osvetljivost – osveta: *Osvetljivost* im je bila u tolikoj mjeri, da su sebi bili uobrazili, da iz glave mrtvaca, za kojeg se nije uzela odmazda ni osveta, izagje neka ptica, koju oni zvahu 'hame-t', te dreči nad dotičnim mrtvacem sve dotle dok se ne osveti. (VI, 273)
oviti se: ...*ovili se* jedan drugomu oko vrata i kišu suza prolili! (VI, 99)

parbe: U prvo vrijeme je Musa al. na temelju Tevrata sobom rješavao *parbe*, što biše se dogodilo megju Israilovićima... (VI, 132)

pastirčad – pastiri (VI, 50)

perioda – period: ...njime se završuje perioda sudaca, a od njegov **započinje perioda careva-vladara.** (VI, 146)

pobjeditelji – pobjednici (VI, 322)

pogibelj – pogibija: **zaprijetiti opasnost i pogibelj...** (VI, 290)

poplav – poplava: **udarila poznata poplav...** (VI, 241), ...udari **poznata poplav...** (VI, 241)

posljedak – posljedica: ...čiji je *posljedak* bio to... (VI, 290)

potvora: ...**objegjen potvorom...** (VI, 82)

povjesnica – povijest, historija: ...kad čita svjetsku *povjesnicu*... (VI, 2)

preogroman: ...i od čije će loze biti *preogroman* broj ljudi **krijeposnih...** (VI, 66)

preporoditelj: ... od Boga poslani *preporoditelj*... (VI, 275)

presenećen – začuđen, prestrašen, preneražen: **Kad su se narod i njihov kralj Nemrud povratili te vidjeli što je od kumira bilo, presenećeni pokliknu:“Ko je ovo počinio?”**(VI, 50)

pretek – ostatak: ...*pretek* svojih jela... (VI, 151)

pribjeglica – izbjeglica, prognanik (VI, 339)

pridjevak – nadimak: „Idris“ mu nije pravo ime, nego *pridjevak*. (VI, 19)

pronjav – pronicljiv: ...kao darovit i veoma *pronjav* mladić... (VI, 290)

prvašnji – prvobitni: ...unatoč *prvašnjem* mišljenju... (VI, 66)

pustara – pustinja: ...neko vrijeme u *pustari* Mamra-u ... **stanovaše...** (VI, 51)

raskošje – raskoš (VI, 179)

sagniti – istruhnuti: ...**da ne sagniju...** (VI, 2)

sitina – sitost : ... **nikad se nije htio do sitine najesti...** (VII, 31)

skloniti – namamiti: Havva odmah uzme onog ploda, okusi se i **Adema na to skloni.** (VI, 18)

skrajnji – krajnji: ...koji je bio *skrajnji* nasilnik... (VI, 50), **skrajnje iskvaćenosti** (VI, 162)

spasitelj – spasilac (VI, 193)

starenici – preci: ...gdje su mu se i njegovi *starenici* sahranjivali. (VI, 99)

stigavati – stizati: Istim su načinom *stigavali* u kraj i životinjama. (VI, 273)

stvorac – tvorac: ...Boga kao svoga *stvorca* i dobrotvora... (VI, 2), ...i **molio svome Stvorcu...** (VI, 113)

stvoritelj – tvorac: ...**zahvalnost svome stvoritelju...** (VI, 3)

svesilnost: ...**da se osjeća za Njegovu veličinu, svesilnost i vrhovnu vlast...** (VI, 2)

svjetovati – savjetovati. svjetovali (VI, 114)

šćer – kći (VI, 146, 147)

šiljati – slati: ...**narodima su šiljani** od Boga dž.š. pejgamberi... (VI, 209)

takmiti – takmičiti: ...**te su se s toga takmili**, ko će više uraditi **dobrih i velikih, zamašnih djela.** (VI, 273)

tlačitelj – mučitelj: (VI, 193), ...**sa svojim bivšim tlačiteljima...** (VI, 307)

ubjenik – ubijeni čovjek: ...**odštetu (dije-t) ubjenika** njihovih... (VI, 354)

unići – učiti: ...**ne htjedoše unići** u vjeru Božiju... (VI, 49)

vjernikinja – vjernica: ...**svim vjernicima i vjernikinjama...** (VI, 34)

zagroziti - zaprijetiti: Tad se Firaon razgnjevi i **zagrozi** mu se, da će **ga u tamnicu strpati**, bude li samo obožavao ikog drugog **osim njega.** (VI, 130) Za tim im se **zagrozi** prijetnjom, da će **im isjeći ruke i noge i izvješati ih o stupovima palma.** (VI, 131)

zakraljiti – postati kralj: ...**te se zakralji** Imruul Kajs II, koji se zvao **i Muhrik...** (VI, 243)

zavjera – zakletva, vjernost: Ovom prilikom je Alejhisselamu **stigao glas**, da su h. Osmana pogubili, s toga pozove oko sebe sve svoje društvo, da mu polože ruke u znak **zavjere** za potpunu vjernost i pokornost (bej'a-h). (VI, 338) Za to Kabil Habilu zavidi i **zavjeri se** protiv njega ... (VI, 18)

zbiti – dogoditi: ...**nikad se nije zbito**, nit će se **ikad zbiti...** (VI, 1)

zdati: ...**a žitelji su joj bili ljudi zli i opaci, zdali se** bili onim **zvjerskim, bludničkim zločinima...** (VI, 65)

zdogovor – dogovor (VI, 227)

11.3. Kontaktni sinonimi su često leksički i stilistički markirano sredstvo:

u Aleksandriju (Iskjenderiju)... (VI, 163), i **svome ocu bude asija (izopačen)...** (VI, 18), sa svojom sestrom (bliznicom)... (VII,

18), na svom ćursu (katedri)... (VI, 162), obdario ga je spoljašnjim ćutilima (osjetilima)... (VI, 1), jedan damar (žila)... (VII, 31), tadanji misirski firaun (kralj)... (VI, 50), dadne jednu dobru gozbu (zijafet)... (VI, 98), otac mu je gradio idole (kumire)... (VI, 50), ograničeni samo na individualni (osobni, pojedinčev) život ćovjeka... (VII, 30), u glavu stala jednobožnost (monoteizam)... (VI, 132), da postoje ikakve kaste (razredi)... (VI, 29), hajdemo baciti kocku (ždrijeblje)... (VI, 161), magjija (sihir)... (VI, 130), vješt magijionićar... (VI, 130), a on se u Misir (Egipat) zajedno sa ženom odseli... (VI, 50), dao sandžak (zastavu)... (VII, 17), skelet (kostur)... (VI, 114), susjedi (komšije)... (VI, 114), Musa-ov al. šeriat (vjer zakon)... (VI, 132), tabut (sanduk)... (VI, 146), Oni ga odvedu u pustinju i bace ga tude u jedan ubao (kujija, bunar). (VI, 82).

11.3.1. Kontaktni sinonimi u slijedu: baviti kozmografijom (ilmi hej'etom), astronomijom (nudžumom), medicinom (tibbom), matematikom (hisabom) ... slaganjem pjesama (kasida) ... stari Egipćani (misirci) i Grci pripisivahu izum ... da mu to bude mudžizom (ćudom i dokazom, da je to boćiji poslanik)... (VI, 19).

12. U tekstu pod nazivom *Muslihuddin šejh Sadija* Muhamed Seid Serdarević ostvario je književnoumjetnićki portret ćuvenoga perzijskoga pjesnika, koristeći precizne i sadržajne rećenice, stilski dotjerane, markirane razlićitim izražajnim sredstvima i bogatstvom jednostavnih i jezgrovitih opisa.

12.1. U esejistićkom maniru Seid na samom poćetku teksta kaće: **Sadija je od perzijskih najglasovitijih pjesnika, mistićnih filozofa (hukemai-sofijjuna) i istoćnih, mislima najbogatijih, velikana.** (VI, 10) Životna biografija Sadijeva saćzeta je i sapeta u impresivnom diskursu sa tri rećenice: **Ćivio je 102 godine, a neki vele: 104, ili 106.** Nu znamenito je to, da je osim svojih 12 godina djetinjstva proveo 30 godina u nauci, 30 godina u hodanju po svijetu i vojnićstvu, a trideset godina u ibadetu, potegavši se iz javnosti u kut zatišja. Preminuo je 791. godine po hidžr. (VI, 150)

12.2. Svojom pronićljivoću i oštroumnoću Seid je umješno okarakterizirao Sadijevu umjetnićku dušu i otkrio njegovu suptilnu poetiku govoreći ovakvim sintaksostilistićkim manirom:

U poeziji: ocrtavanju (opisivanju), kasidama i gazelima jesu trojica ljudi pejgamberi, koliko god hadisi šerif: „La nebijje badi!“ (nema iza mene pejgambera) glasi, a ti su: Firdevsija, Enverija i

Sadija. – Ovu kiticu i Mulla Džamija u svom „Beharistanu“ navodi i pjesniku potpuno za pravo daje. Toliku je eto ruku imao u poeziji, a u prozi – slobodno je ustvrditi, kao što i Š. Samibey tvrdi – bio je bez premca. Tu se je dakle uzdigao nad sve druge glasovite perzijske pjesnike i književnike. Stil mu je odviše gladak, jedar i uzoran. Pjevao je na materinskom svom jeziku: perzijskom, a i na arapskom. Znamenita njegova beletristična i poučna djela: „Gjulistan“, „Bositan“, kao i „divani“, „kaside“, „mulemme-e“ (mulemme-a je pjesma, gdje je jedan stih na jednom, a drugi na drugom jeziku) i mnoge druge pjesme dobar su i čvrst svjedok i očit dokaz njegovoj rječitosti, duhovnosti i savršenosti. (VI, 150)

12.3. Govoreći o Sadijevoj poeziji, Said esejistički tumači i opisuje njegove stihove:

Sve su mu pjesme bile klasične, stihovi mu glatki, jedri, duboki, puni mudrosti i pouke i puni filozofskih misli. Bio je savršen lirik, te su mu pjesme i uopće stihovi tako nježni, tako čuvstveni, da čitatelj sobom osjeća, sobom čuvstvuje. Svoje misli, koje je kao nanizani biser redao, izražavao bi u najljepšoj formi, odjeveno u najljepšem i najčišćem ruhu svoga i onako nježnog i slatkog jezika, ukrašene raznolikim krasnim pjesničkim nakitom. Vrlo se je znao služiti alegorijama, koje je mnogo upotrebljavao i to naravno radi toga, da svoje misli bolje i življe prikaže. S toga ćeš mnogo vidjeti u njegovim kiticama po jedan stih, da je potpuno kao alegorija. Te njegove alegorije su megu potomstvom prešle u običajene fraze, ili poslovice, koje ih svakom zgodom upotrebljuje i citira, ili njima se ukrašuje govor, one se na čelo raznih sastavaka meću. To ga zaista diže u visine onih rijetkih mislilaca svega svijeta. (VI, 167)

12.4. Muhamed Seid Serdarević vlada rečenicom, ona je umjerene dužine, sa dvije, tri, pa i više modela jednostavne rečenice. Ponekad Seid pravi iskorak time što rečenicu umije učiniti i znatno dužom – njome on nam nudi jasnu i stilski dotjeranu poruku, koja obiluje i objektivnim činjenicama i pravom istinom:

On je mnogo hodao po svijetu (30 ili 40 godina), daleko putovao i mnogo zemlje obišao, te sobom vidio i čuo ono, što nijesu mogli mnogi drugi, na hiljade se nejednakih prizora na njegove oči odigralo, tisuće se raznih slučajeva pred njim zbilo, svašto podnosio i dobro i zlo, svašto preko sebe premetnuo i

lijepo i ružno, svašto kušao i slatko i gorko, život sprovodio i u obilju i u oskudici i uživajući i pateći se, bivao u najopasnijim pustinjama, gdje, što no riječ, ni vuk ne vije, a ni gavran ne grakće, a i u najprosvjećenijim gradovima onog vremena, gdje je lijepa znanost i kultura u vas mah cvala, bivao kod vladara najprvi i najpristupniji, koji je neopisivi ugled i čast uživao, a i u ropstvu bivao, te na taj se način grozno ponižavao – pa pošto je dakle svašto sobom iskusio – a iskustvo je, što no se rekne, najbolja učiteljica, a ne treba suma smetnuti, da je i sam bio vrlo učen i razvijen, – to je mogao o svačem koliko je htio govoriti. (VI, 167)

13. Govor istine izvire iz Seidovog sintaksostilističkog postupka. Kada se obrađuje povijest Islama, prisutan je pripovjedački oblik kazivanja, rečenice se nižu kao niske bisera u jednom dinamično intoniranom diskursu, red riječi u rečenici je vrlo često sa tradicionalnim starijim bosanskim literarnim konstrukcijama (glagolski oblik na kraju rečenice, razdvajanje sintagmi, riječi razdvajaju složeni predikat, atribut iza imenice, glagolska dopuna iza i ispred glagola, enklitike iza prve naglašene riječi a i dalje od nje, direktni objekt ispred predikata), participske konstrukcije i konstrukcija *za + infinitiv* kao zamjena za rečenicu, određeni i neodređeni zamjeničko-pridjevski oblici, stilski modelirani oblici imperfekta i aorista, krnjeg perfekta i prezenta, dopune glagola nepotpunog značenja, karakteristične padežne konstrukcije (slavenski genitiv, genitivna konstrukcija uzročnoga značenja, posesivni dativ), upotrijebljena leksika stilski markirana itd. U esejističkom tekstu o misliocu i pjesniku Sadiju prisutni su, također, pojedini od navedenih stilističkih postupaka, dominira esejističkonaučni stilski izraz praćen kritičkim osvrtima i komentarima, zatim markiranost pojedinih oblika vrsta riječi, određeni neologizmi i poetizmi upotpunjavaju književnopoetski portret mislioca i pjesnika Muslihuddina šejha Sadija.

14. Seidov tekst je jednostavan i razumljiv, rečenica jasna i precizna, semantički snažna i stilistički markirana. Iako je u njegovom promišljanju evidentan visok intelektualni saznavni proces, tekstovi su mu bliski čitaocu, jer pripovjedačko govorenje historijskih istina o Islamu ostvareno je u duhu narodnog kazivanja, razumljivom narodnom leksikom. Na drugoj strani, s ciljem da bosanskom čitaocu približi jednu snažnu istočnjačku filozofsko - poetsku ličnost i njeno pjesništvo, Seid je markirao

esejističko-književni stilski izraz, kojim je uspješno ocrtao biografsko-poetske konture Sadija i njegove poetike.

Izvori za primarnu građu

Kratka povijest Islama. Po arapskim i turskim vrelima. Za narod napisao: Muhammed Seid Serdarević. – BEHAR. List za zabavu i pouku. Godište VI.1905/6. Strana: 1 – 4, 17 – 19, 33 – 35, 49 – 51, 65 – 67, 81 – 83, 97 – 100, 113 – 115, 129 – 133, 145 – 149, 161 – 163, 177 – 179, 193 – 195, 209 – 210, 225 – 227, 241 – 243, 257 – 259, 273 – 275, 289 – 291, 305 – 308, 321 – 323, 337 – 339, 353 – 356, 369 – 372. – Godište VII.1906/7. Strana: 17 – 18, 29 – 31.

Muslihudin šejh Sadija. Napisao: Muhammed Seid Serdarević. – BEHAR. List za zabavu i pouku. Godište VI.1905/6. Strana: 150 – 151, 167 – 168, 183 – 186.

Literatura

Arnaut, Muhamed: *Mulabdićev model jezičkog izraza*, Didaktički putokazi, broj 32, 2004, str.59-64.

Čedić, Ibrahim: *Jezik Mehmed-bega Kapetanovića Ljubušaka*, Radovi XIV, Institut za jezik, Sarajevo, 1989, str.7-120.

Jahić, Dževad: *Bošnjački narod i njegov jezik*, Trilogija o bosanskom jeziku, knjiga I, Ljiljan, Sarajevo, 1999.

Kuna, Herta: *Jezik štampe u BiH do 1918. godine*, Radovi VIII, Institut za jezik i književnost, Odjeljenje za jezik, Sarajevo, 1981.

Nakaš, Lejla: *Jezik Safvet-bega Bašagića u svjetlu literarnog izraza Bošnjaka u austrougarskom periodu*, magistarski rad u rukopisu, Filozofski fakultet, Odsjek za bosanski, hrvatski i srpski jezik, Sarajevo, 2002, str.190.

Rizvić, Muhsin: *Behar*, književnohistorijska monografija, Biblioteka Kulturno naslijeđe, Svjetlost, Sarajevo, I izdanje 1971, II izdanje 2000.

Tanović, Ilija: *Frazeologija bosanskoga jezika*, Dom štampe, Zenica, 2000.

Vajzović, Hanka: *Orijentalizmi u književnom djelu*, lingvistička analiza, Institut za jezik u Sarajevu, Posebna izdanja, knjiga 9; Orijentalni institut u Sarajevu, Posebna izdanja, XXII, Sarajevo 1999.

Rječnici i gramatike

Skok, Petar: *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, 1971.

Škaljić, Abdulah: *Turcizmi u srpskohrvatskom-hrvatskosrpskom jeziku*, Sarajevo, 1973.

Isaković, Alija: *Rječnik karakteristične leksike u bosanskome jeziku*, Svjetlost, Sarajevo, 1992. – *Rječnik bosanskoga jezika*, IV dopunjeno i ispravljeno izdanje, Bosanska knjiga, Sarajevo, 1995.

Jahić, Dževad: *Školski rječnik bosanskog jezika*, Trilogija o bosanskom jeziku, knjiga III, Ljiljan, Sarajevo, 1999.

Gramatika bosanskoga jezika za srednje škole. Dio I. i II. Nauka o glasovima i oblicima. Sarajevo 1890.

Tomislav, Maretić: *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Zagreb, 1899.

Jahić, Dž., Halilović, S., Palić, I.: *Gramatika bosanskoga jezika*, Dom štampe, Zenica, 2000.

Halilović, Senahid: *Pravopis bosanskoga jezika*, Preporod, Sarajevo, 1996.

Halilović, Senahid: *Pravopis bosanskoga jezika*, Priručnik za škole, Dom štampe, Zenica, 1999.

LINGVO-STYLISTIC CHARACTERISTICS OF MUHAMED SEID SERDAREVIĆ LANGUAGE

Summary

Seid's text is simple and understandable, sentence is clear and precisely, semantically strong and stylistically marked. Even in his thought is evident high intellectual cognitive process, his texts are close to reader, because narrative speaking of historical truths about Islam is done with understandable national words, in spirit of national speaking. On the other side, with goal to bring bosnian reader one strong eastern philosophical-poetical personality and its poetry, Seid marked essaistical-literal stylistic expression which is successfully outlined biographical-poetical lines of Said and his poetic.